

Životní směry a poraněné obrazy. Křížová cesta Táni Svatošové

Jakub Čapek

Křížová cesta Táni Svatošové začala vznikat během pandemie Covid-19 a byla dokončena v zimě roku 2021. Plánovali jsme výstavu ve sboru ČCE v Praze Strašnicích, ale kvůli covidu ji museli po nějakou dobu odkládat. S Táňou a několika přáteli ze Strašnic jsme alespoň vytvořili dvě videa, která jsou stále ke shlédnutí online. Při jejich přípravě jsem se mohl s autorkou seznámit a alespoň trochu poznat i jiné části její tvorby. Mezi ně patří kromě malby i grafické ztvárnění textů, ať už jde o básně (Jan Skácel, Bohuslav Reynek), filosofická pojednání (Buberovo „Já a Ty“) nebo Havlovy antikódy. Ostatně texty se objevují i na Hrabalově zdi, betonové ploše u stanice metra Palmovka v místech, kde Bohumil Hrabal bydlel a již Táňa Svatošová využila pro originálně pojatou *Poctu Bohumilu Hrabalovi*.

Křížová cesta Táni Svatošové na rozdíl od tradičních křížových cest téměř neobsahuje figurální motivy. V podání Táni Svatošové na místo postav nastupují kontrasty barev nebo prostorových směrů. Někdy sice rozpoznáváme postavy, jako na předposledním zastavení (*Pieta*), či předměty, například trnovou korunu, ale vždy jsou redukovány na několik schématických tahů. Z plačících žen na osmém zastavení zůstanou jen slzy stékající k zemi. Když autorka tvoří jednotlivá zastavení ze souborů linií a bodů, opět využívá v malbě i bohatou zkušenost kaligrafky, tentokrát v abstraktnější podobě. A přece je na křížové cestě Táni Svatošové pozoruhodná, že odklon od figurální malby neústí do abstrakce. Naopak se zvláštní jednoduchostí a silou zachycuje základní mezilidské vztahy a základní zkušenosti.

Barvy

Jedním kontrastem, který prostupuje celou křížovou cestu, je kontrast dvou barev, totiž modré a žluto-okrové barvy. Autorka průběžně pracuje s různě sytými odstíny obou barevných poloh. Na jedné straně máme modrou, která vytváří intenzivní dojem modrého nebe, přičemž může světlat až k bílé barvě jasného nebe, ale někdy navozuje i dojem nebe těžkého, a v krajním případě bezvýhodné temnoty. S různými odstíny modré kontrastuje okrová barva, která zachycuje dřevo kříže, ve světlejších polohách i naději, ovšem v jednom případě zpřítomňuje zářící žluto-zlatá barva obnažení křížovaného těla, které bylo násilím zbaveno roucha. Na celém barevném kontrastu je podstatné, že v něm neexistují kladné či záporné barvy. Barvy v něm fungují vždy jen pohromadě v momentální konstelaci.

Směry

Další kontrast, který prostupuje celou křížovou cestou, se týká horizontály a vertikály. Ty se zajisté setkávají ve tvaru kříže. Nicméně křížová cesta Táni Svatošové nabízí řadu pozorování k tomu, co se ve zkrížení vertikály a horizontály děje. Nejde jenom o kříž, na němž byl Ježíš ukřížován a který se stal symbolem jednoho náboženství. Jde o základní souřadnice lidské zkušenosti, které dalekosáhle přesahují jedno náboženství, ba náboženskou zkušenost vůbec, v případě vertikály například o směr gravitačního působení. Někdy jsme schopni sami vzpřímeně kráčet, ale snadno se z vertikály vychýlíme, padáme a potřebujeme oporu. V pátém zastavení, kde Šimon z Kyrény pomáhá nést kříž, vidíme přímo fyzický význam pomoci. Jedno ráhno kříže se podsouvá pod ráhno druhého kříže, aby jej udrželo ve vzpřímené poloze. Abstraktní obraz zde velmi doslovně zachycuje, co znamená pomoci. Kdo zblízka zažil nemoc nebo smrt blízké osoby, zná tento jednoduchý význam opory: držet někoho na nohou, pomáhat mu zdolávat působení gravitace, umožnit mu vykonat v životě ještě několik kroků. Zatímco horizontálu můžeme vnímat jako stručné a hmatatelné ztvárnění fyzické podpory, vertikála, je linie, jíž můžeme projít dvěma směry. Můžeme se upínat vzhůru, například

udržovat vzpřímenou linii těla, obracet se směrem, odkud obvykle přichází světlo, pokud není nebe temné (jako na dvanáctém zastavení). V obrazech tří pádů Ježíše je vertikální linie směrem, který je nejprve vychýlený, a poté úplně převrácený. Podél vertikály stékají slzy plačících žen na osmém zastavení a vertikálně visí ukřižované tělo. Jako by v celé křížové cestě byla vertikální linie, směr nahoru-dolů, směrem úsilí, boje, vítězství, ztrát, zkrátka směrem neklidu. Horizontála je linií pomoci, dialogu, mezilidské opory a klidu. Celá křížová cesta ostatně míří ke spočinutí Ježíše v náručí Marie.

Ale opět nelze říci, že by jeden směr byl hodnotnější. V linii vertikály se obracíme ke světlu, usilujeme o to, abychom nejen chodili vzpřímeně, ale vůbec dali svému životu nějaký tvar, třebaže je zároveň vertikála symbolem pádu, slz, poprav a zániku. Horizontála může být směrem dialogu, pomoci, spočinutí, ale v jiném kontextu směrem letargie a lenosti. Je něco jiného spočinout na konci úsilí, a něco jiného žádné úsilí nepodstoupit. Táňa Svatošová pracuje se základními směry i v jiných obrazech. Například v obraze „Hledání rovnováhy“ vidíme tři postavy, které jako by hledaly způsob, jak se vzít kolem ramen. Horizontální linii tvoří vodorovně napřažené ruce. Nalezení roviny, v níž se jejich ruce potkají, není klidným spočinutím. Jako by ruce tápaly v rovině.

Střed, zraněné obrazy a rozpoznání

Jedním z nejsilnějších motivů křížové cesty je pieta. V podání Táni Svatošové je setkáním, které všechny kontrasty – totiž světla i směry – uspořádá okolo jednoho středu: matka zároveň podpírá mrtvého syna a sklání se nad ním, světlo již nepřichází shora, ani nejsou nebesa bezvýchledně temná, ale světlo přichází ze středu. Podobně soustředěný je i poslední výjev, uložení do hrobu. Opět je význam orientace na střed něčím, co přesahuje konkrétní náboženské ztvárnění a co nachází i v díle Táni Svatošové různá ztvárnění, jak to dokládá například její výstava z roku 2018 „Centrování“.

Křížová cesta Táni Svatošové je pozoruhodná i řadou dalších prvků. Tělesnost utrpení je na ní zachycena nejen potřebou fyzické opory, ale i tělesnou přítomností autorky v obrazech. Trnová koruna na prvním zastavení sestává z malých křížů, které jsou malované nejen štětce, ale i prstem, a vrypy. Podobný motiv se opakuje na více místech: dotek těla s obrazem přechází do zraňujícího kontaktu. Autorka vytváří rozryté, poraněné obrazy. Vlastním tělem se spojuje s tělem toho, jehož utrpení znázorňuje.

Obrazy Táni Svatošové v jistém smyslu vůbec nejsou abstraktní. Zachycují základní a velmi jednoduché zkušenosti, jako je nacházení a ztrácení rovnováhy, nacházení a ztrácení pout s druhými. Zachycují také základní potřeby, jako je potřeba fyzické opory. V případě křížové cesty ztvárňují základní zkušenost utrpení. Křesťanství se často pokoušelo hledat v utrpení nějaký smysl. Nejednou se i filosofie zapojila do obhajoby přesvědčení, že každé utrpení má své místo a smysl, ať už v individuálním životě či v dějinách. Osobně se ale domnívám se, že nemusíme, a že bychom ani neměli za každou cenu nacházet pro každé trápení skrytý smysl. Obrazy křížové cesty nabízejí něco jiného. Předvádějí situace, v nichž se můžeme rozpoznat. Utrpení se tím nijak neodstraní, ani tím nezíská smysl. Ale příběh trápení předvedený na obrazech nám ukazuje, že utrpení bylo rozpoznáno a uznáno jako utrpení.